

Bilinçdışının Keşfi

Dinamik Psikiyatrinin Tarihi ve Evrimi

Henri F. Ellenberger

Çeviri: Ebru Kılıç

alBaraka
Yayınları

HENRİ F. ELLENBERGER

Psikiyatrist, tıp tarihçisi, kriminolog Henri Frédéric Ellenberger, 1905 yılında bir İngiliz sömürgesi olan Rodezya'da doğdu. Lisans eğitimini Strasbourg'ta tamamladı. Ardından Fransız vatandaşlığına geçti. Paris'te tıp ve psikiyatri eğitimi alan Ellenberger, 1934'te Henri Baruk'un himayesinde doktora derecesini aldı. 1949-1952 yılları arasında Oskar Pfister ile birlikte yaptığı başarılı çalışmaların ardından İsviçre Psikoanalitik Topluluğu'na (SSP) kabul edildi. 1953'ten itibaren kariyerine farklı bir yön veren bilim adamı, Kansa'ta Menninger Kliniği'nde dersler vermeye başladı. 1958 yılında McGill Üniversitesi'ne geçiş yaptı. 1962 yılında Montreal Üniversitesi'nde Kriminoloji alanında profesör unvanını aldı. *Bilinçdışının Keşfi* kitabını yayınladığı 1970 yılından itibaren adından daha sık söz ettiren Ellenberger, dinamik psikiyatrinin tarihine dair bu ansiklopedik eser ile büyük üne kavuştu.

Yayımlanmış eserleri:

The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry (1970)
[Bilinçdışının Keşfi: Dinamik Psikiyatrinin Tarihi]

Beyond the Unconscious: Essays of Henri F. Ellenberger in the History of Psychiatry (1993)

Doctors of the Soul (1995)

Existence: A New Dimension in Psychiatry and Psychology (1958)

EBRU KILIÇ

1971'de Milas'ta doğdu. 1994'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olduktan sonra 2003'e kadar Özgür Ülke, SiyahBeyaz, Liberal Bakış ve Radikal gazetelerinin dış haberler servislerinde çalıştı. 2008'de Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tezsiz İnsan Hakları Yüksek Lisans programını tamamladı. Nisan 2015 ile Aralık 2018 arasında Floransa'da Angel Academy of Art'ta klasik çizim ve resim eğitimini tamamlayarak mezun oldu. 1999'dan beri Everest, Agora, Tübitak, İletişim, Metis, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İş Bankası Kültür Yayınları, Koç Üniversitesi Yayınları ve Doğan Kitap dahil birçok yayınevine 100'e yakın çevirisiyle katkıda bulundu. Manuel Castells'in Ağ Toplumu Üçlemesi (Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), Brian Greene'in Evrenin Zarafeti (Tübitak, 2008), Adrian Desmond ve James Moore'un Darwin'i (İş Bankası Kültür Yayınları, 2011) Cyprian Broodbank'ın Orta Deniz'in Yapımı (Koç Üniversitesi Yayınları, 2016) başlıca çevirileri arasında yer alır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
Kişisel Teşekkür.....	16
1. DİNAMİK PSİKOTERAPİNİN SOYAĞACI	19
İlkel Psikoterapinin Keşfi.....	20
Ruhun Kaybedilmesi ve Yerine Konması.....	22
Hastalık Nesnesinin Sokulması ve Çıkarılması.....	25
Cinlerin Musallat Olması ve Cin Çıkarma.....	28
Günah Çıkararak İyileşme.....	37
Hayal Kırıklıklarının Giderilmesi Yoluyla İyileşme.....	40
Törenselleşme.....	43
Kuluçka Yoluyla İyileşme.....	47
Hipnozla İyileşme.....	49
Büyüyle Şifa Verme.....	49
İlkel Tıpta Akılcı Terapiler.....	52
İlkel Şifacılığın Temel Nitelikleri.....	53
Tapınak Şifacılığı ve Felsefi Psikoterapi.....	55
Dinsel Şifa ve “Ruhların Tedavisi”.....	58
Bilimsel Psikoterapi.....	62
Modern Dinamik Psikoterapi.....	63
2. DİNAMİK PSİKİYATRİNİN DOĞUŞU	65
Gassner ve Mesmer.....	65
Franz Anton Mesmer (1734 – 1815).....	69
Puysegur ve Yeni Manyetizma.....	82
Mesmerizmin Yayılması.....	87
Spiritizmin (Ruhçuluğun) Etkisi.....	96
Nancy Okulu.....	99
Charcot ve Salpêtriye Okulu.....	103
Sonuç.....	115

3. İLK DİNAMİK PSİKİYATRİ (1775 – 1900)	117
Başlıca Özellikler	117
İlk Dinamik Psikiyatrinin Kaynakları	118
Bilinmeyen Zihne Uzanan Kral Yolu: Hipnotizma	119
Bilinmeyen Zihinle İlgili Başka Yaklaşımlar	127
Örnek Klinik Tablolar: Maniyetik Hastalıklar	128
Örnek Klinik Tablolar: Ayakta Tedavi Edilen Otomatizm	131
Modern Klinik Tablolar: Çok Kişiliklilik	133
Çok Kişiliklilik Sınıflandırması ve Biçimleri	138
Peş Peşe Yaşanan Çok Kişiliklilik, Birbirinin Farkında Olan Kişilikler	140
Peş Peşe Yaşanan Çok Kişiliklilik, Birbirini Unutan Kişilikler	141
Peş Peşe Yaşanan Çok Kişiliklilik: Bir Kişiliğin Diğerini Unutması	143
Kişilik Toplulukları	145
Çok Kişiliklilik Hakkında Genel Sözler	147
Modern Klinik Tablolar: Histeri	148
İnsan Zihni Modelleri	151
Dipsişizm	151
Polipsişizm	152
Ruhsal Kökenlerle İlgili Kavrayışlar ve Hastalık	154
Sıvı Kuramı	154
İdeodinamizm	154
Psikoterapi Prosedürleri	156
Terapi Kanalı: Bağ	157
Psikoterapist	161
İlk Dinamik Psikiyatrinin Kültürel Etkisi	164
İlk Dinamik Psikiyatrinin Gerilemesi	177
Sonuç	180
4. DİNAMİK PSİKİYATRİNİN ARKA PLANI	183
Sosyal Arka Plan	183
Ekonomik ve Siyasal Arka Plan	192
Kültürel Arka Plan: Aydınlanma	194
Kültürel Arka Plan: Romantizm	200
Doğa Felsefesi ve Romantik Felsefe	203
Romantik Tıp	211
Romantizm Taraftarları: Fechner ve Bachofen	216
Yüzyıl Ortası Krizi	224
Yeni Öğretiler: Darwin ve Marx	229
Charles Darwin (1809-1882)	229
KARL MARX (1818-1883)	238
On Dokuzuncu Yüzyıl Psikiyatrisinde Yaşanan Değişiklikler	241
Sonuçlar	246

5. YENİ BİR DİNAMİK PSİKİYATRİNİN EŞİĞİNDE.....	249
1880'de Dünya.....	249
Siyasal Arka Plan.....	252
Kültür, Bilim ve Üniversite.....	256
Yeni Bir Çağın Peygamberi: Nietzsche.....	265
Neo-Romantizm ve Fin de Siècle (Yüzyıl Sonu).....	274
Psikiyatri ve Psikoterapi.....	279
Cinsel Psikoloji ve Patoloji, 1880-1900.....	286
Rüyaların İncelenmesi.....	300
Bilinçdışı Keşif Gezileri.....	308
Büyük Yıl.....	315
6. PIERRE JANET VE PSİKOLOJİK ANALİZ.....	319
Pierre Janet'nin Yaşadığı Ortam.....	319
Ailesinin Geçmişi.....	320
Pierre Janet'nin Hayatındaki Olaylar.....	322
Pierre Janet'nin Kişiliği.....	335
Janet'nin Çağdaşları.....	341
Janet'nin Çalışmaları: I – Felsefe.....	344
Janet'nin Çalışmaları: II – Psikolojik Otomatizm.....	346
Janet'nin Çalışmaları: III – Psikolojik Analiz.....	352
Janet'nin Çalışmaları: IV – Nevrozların İncelenmesi.....	362
Janet'nin Çalışmaları: V – Dinamik Kuram.....	364
Janet'nin Çalışmaları: VI – Büyük Sentez.....	373
Janet'nin Çalışmaları: VII – Din Psikolojisi.....	381
Janet'nin Kaynakları.....	386
Janet'nin Etkisi.....	392
7. SİGMUND FREUD VE PSİKANALİZ.....	397
Sigmund Freud'un Hayatının Çerçevesi.....	397
Aile Geçmişi.....	398
Sigmund Freud'un Hayatındaki Olaylar.....	406
Sigmund Freud'un Kişiliği.....	439
Freud'un Çağdaşları.....	451
Freud'un Çalışmaları – I – Mikroskobik Anatomiden Kuramsal Nörolojiye.....	456
Freud'un Çalışmaları – II – Psikolojik Bir Model Arayışı.....	460
Freud'un Çalışmaları – III – Nevroz Kuramı.....	462
Freud'un Çalışmaları – IV – Derinlik Psikolojisi.....	473
Freud'un Çalışmaları – V – Libido Kuramı.....	484
Freud'un Çalışmaları – VI – Metapsikolojiden Ego Psikanalizine.....	495
Freud'un Çalışmaları – VII – Psikanalitik Teknik.....	503
Freud'un Çalışmaları – VIII – Din, Kültür ve Edebiyat Felsefesi.....	510
Freud'un Kaynakları.....	520
Freud'un Etkisi.....	533

8. ALFRED ADLER VE BİREYSEL PSİKOLOJİ.....	537
Alfred Adler'in Hayatının Çerçevesi	537
Ailesinin Geçmişi.....	538
Alfred Adler'in Hayatındaki Olaylar	545
Alfred Adler'in Kişiliği.....	557
Alfred Adler'in Çağdaşları	561
Adler'in Çalışmaları – I – Sosyal Tıp.....	564
Alfred Adler'in Çalışmaları – II – Organ Eksikliğinden Kaynaklanan Aşağılık Duygusu	569
Alfred Adler'in Çalışmaları – III – Nevroz Kuramı.....	571
Alfred Adler'in Çalışmaları – IV – Bireysel Psikoloji	573
Alfred Adler'in Çalışmaları – V – Psikoterapi ve Eğitim	584
Alfred Adler'in Çalışmaları – VI – Sonraki Gelişmeler.....	588
Adler'in Kaynakları	590
Adler'in Etkisi.....	602
9. CARL GUSTAV JUNG VE ANALİTİK PSİKOLOJİ.....	615
Carl Gustav Jung'un Hayat Çerçevesi	615
Ailesinin Geçmişi.....	616
Carl Gustav Jung'un Hayatındaki Olaylar	621
Carl Gustav Jung'un Kişiliği	637
Carl Gustav Jung'un Çağdaşları.....	640
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – I – Psikolojik Gerçeklik Kavramı.....	645
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – II – Burghölzli Dönemi.....	649
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – III – Psikanalitik Dönem	652
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – IV – Ara Dönem.....	657
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – V – Analitik Psikoloji	661
Psşik Enerji.....	662
Kolektif Bilinçdışı ve Arketipler.....	663
İnsan Psşesinin Yapısı.....	665
Bireyleşme.....	668
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – VI – Psikoterapi.....	671
Carl Gustav Jung'un Çalışmaları – VII – Doğu ve Batı Bilgeliliği.....	677
Carl Gustav Jung'un Eserleri –VIII – Din Psikolojisi	681
Carl Gustav Jung'un Kaynakları.....	685
Carl Gustav Jung'un Etkisi	690
10. YENİ DİNAMİK PSİKİYATRİNİN ŞAFAK VAKTİ VE YÜKSELİŞİ.....	697
Salpêtrière ve Nancy Okulları Arasındaki Rekabet: 1882-1893	697
Salpêtrière ve Nancy Okullarının Doğması ve Büyümesi: 1882-1885.....	698
Okullar Savaşı ve Pierre Janet'nin Çıkışı: 1886-1889.....	702
Salpêtrière Okulu'nun Gerilemesi: 1890-1893.....	710

Nancy Okulu'nun Hakimiyeti ve Gerilemesi: 1894-1900.....	718
Yeni Psikoterapiler Arayışı: 1894 – 1896.....	719
Fin de Siècle Dönemi: 1897 – 1900.....	724
Psikanalize Karşı Psikolojik Analiz: 1901-1914.....	734
Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: 1901-1905.....	734
Psikanalizin Serpilip Gelişmesi: 1906-1910.....	743
Birinci İki Savaş Arası Dönem: 1910-1914.....	754
Birinci Dünya Savaşı: Temmuz 1914 – Kasım 1918.....	773
İki Dünya Savaşı Arası Dönem: Kasım 1918 – Eylül 1939.....	780
Barışın Suyu Düştüğü Yıl: 1919.....	780
Savaş Sonrasındaki Birinci Dönem: 1920-1925.....	784
Başarısız Olan Yeniden Yapılanma Yılları: 1926-1929.....	799
İki Savaş Arasındaki İkinci Dönem: 1930-1939.....	804
İkinci Dünya Savaşı: 1939-1945.....	813
11. SONUÇ.....	823
İNDEKS.....	835

GİRİŞ

Bu kitap, en başta Janet, Freud, Adler ve Jung'un sistemleri olmak üzere, büyük dinamik sistemlerin ayrıntılı ve nesnel bir araştırmasını sunan, bilimsel metodolojiye dayalı bir dinamik psikiyatri tarihi olmayı amaçlıyor. Bu öncülerin kişilikleri, çevreleri ve bazı hastalarının oynadığı rollerin yanı sıra sosyoekonomik, siyasal ve kültürel çevrenin bir değerlendirmesine dayanarak olgular ve sistemlerle ilgili yorum öneriliyor.

Çalışmamın başlangıç noktası, dinamik psikiyatrinin evrimi ile diğer bilimlerin evrimi üzerindeki tezat üzerine düşünmem oldu. Bilginin hiçbir dalı, dinamik psikiyatri kadar fazla dönüşüm geçirmemiştir: İlkel şifacılıktan manyetizmaya, manyetizmadan hipnotizmaya, hipnotizmadan psikanalize ve daha yeni dinamik okullara uzanan bir dönüşümdür bu. Üstelik bu farklı akımlar da tekrar tekrar ret ve kabul edilme dalgaları geçirmiştir. Ne var ki hiçbir zaman fizik, kimya ya da fizyoloji alanlarındaki keşifler kadar net, tartışmasız bir kabul söz konusu olmamıştır; daha yeni dinamik okulların öğretilerinin büyük ölçüde bir-biriyle uyumsuz olduğundan bahsetmiyorum bile. Dikkat çekici bir başka özellikse, bugün geçerli olan dinamik psikiyatri tarihi anlatılarının başka hiçbir bilim tarihinde olmadığı kadar fazla hata, boşluk ve efsane içermesidir.

Araştırmamın amacı üç katmanlıydı. İlk iş, dinamik psikiyatri tarihinin izlediği yolu, bazı eski anlatılara hâkim olan "kahramana tapınma" penceresinden ayrılıp kuvvetle tarafsız bir bakışı koruyarak ve herhangi bir polemikten uzak durarak, olabildiğinde doğru bir biçimde yeniden çizmekti. Bu işte kullandığım metodoloji dört ilkeyle özetlenebilir: (1) Hiçbir şeyi verili kabul etmemek. (2) Her şeyi kontrol etmek. (3) Her şeyi bağlamına yerleştirmek. (4) Gerçekler ile gerçeklerin yorumu arasında keskin bir ayırım yapmak. Mümkün olduğunca arşivler, belli bir alanla ilgili özel kütüphaneler ve güvenilir tanıkların ifadeleri gibi birincil kaynaklara başvurdum. İkincil kaynaklar güvenilirliklerine göre değerlendirildi. Bu eleştirel yöntemle, on-on iki yıl boyunca gerçekleştirdiğim kapsamlı araştırmalar sayesinde çok sayıda yeni olgu toplamayı başardım, bilinen birçok olgu da yeni bir ışıktaki yerlerine oturtuldu. Bir yazardan bir başka yazara tekrarlanıp duran birçok efsanenin hatalı olduğu gösterildi.

İkinci işim büyük dinamik psikiyatri sistemlerini yeniden kurmak ve incelemek oldu. Bu, her sistemin gelişiminin başından itibaren kronolojik bir düzen içinde izlenmesi gerek-

tiği anlamına geliyordu. (Bu nedenle Janet ile ilgili araştırmanın, onun gençliğindeki felsefi yazılarıyla, Freud ile ilgili araştırmanın onun nöroanatomi yazılarıyla, Adler ile ilgili araştırmanın sosyal tıp hakkındaki ilk makaleleriyle, Jung ile ilgili araştırmanın öğrenci derneğinin üyelerine yaptığı konuşmalarla başlaması gerekiyordu.) Her sistem kendi ilkeleri ışığında gösterilmeliydi. Her sistemin anlaşılabilir kılınması, her birinin kaynaklarının incelenmesini, kurucusunun tarihsel ortamına ve çağdaşlarıyla olan ilişkilerinin ağına yerleştirilmesi için çaba sarf edilmesini gerektiriyordu. Bir çalışmayı bağlamına yeniden yerleştirmeye çalışmak, onun gerçek orijinallliğini değerlendirmenin de en iyi yoludur.

Üçüncü isim, dinamik psikiyatri tarihi ve büyük dinamik sistemlerle ilgili bir yorum sunmaktı. Bu amaçla, dinamik psikiyatri tarihinin ikili bir bakış açısıyla yeniden anlatılması gerekiyordu; yani hem olayların o günleri yaşayanlara görüldüğü biçimiyle hem de bugünden bakan bizlere görüldüğü biçimiyle anlatılması gerekiyordu. (O dönemleri yaşamış olanlara önemsizmiş gibi görünen birçok olgu bize önemli görünür, tersi de geçerlidir.) Tarihi bu biçimde yazmak, öncülerin kişilikleri, hastaları da dâhil, çevrelerinin yanı sıra sosyoekonomik, siyasal, kültürel ve tıbbi geçmişle ilgili kapsamlı bir araştırma yapmayı gerektirdi. Bu araştırmanın amacı, dinamik psikiyatrinin evriminde paradoksal noktalara bir açıklama bulmak, büyük dinamik psikiyatri sistemlerinin kökenleri, kaynakları ve anlamlarını aydınlatmaktır.

Bu kitap dinamik psikiyatrinin atalarının araştırılmasıyla başlıyor. Bu araştırma tarihsel olarak ilginçtir, çünkü cin ve şeytan çıkarma ile manyetizma, manyetizma ile hipnotizma, hipnotizma ile büyük modern dinamik sistemler arasında süreklilik gösteren bir zincir olduğu gösterilebilir. Kuramsal olarak da ilginçtir, çünkü ilkel şifacılıkta incelikli terapi tekniklerinin varlığından izler görüyoruz; bunların birçoğu en modern psikoterapi yöntemlerine benzer, bazılarının ise bugün hiçbir paraleli yoktur. On farklı ilkel şifacılık örneği değerlendirilmiş ve modern yöntemlerle karşılaştırılmıştır. Greko-Romen felsefe okullarının öğrettiği, aslında farklı psikoterapi türleri olan psişik eğitim yöntemleri ile “patojenik (hastalık yaratan) sırrın” dinsel tedavisine de vurgu yapılmıştır. Burada da bu tür şifacılık ile bazı modern dinamik psikiyatri teknikleri arasında sürekli bir evrim çizgisi bulunduğu gösterilmiştir.

İkinci bölümde, Mesmer ile Charcot arasında, yani 1775 ile 1893 arasında dinamik psikiyatrinin doğuşu, evrimi ve geçirdiği değişikliklerin hikâyesi anlatılıyor. Mesmer, Puysegur ve Kerner hakkında önemli olan birkaç yeni bilgi aydınlatılıyor. 1848 ile 1853 arasında ruhçuluğun (spiritizm) ilerlemesinin, dinamik psikiyatri tarihinde belirleyici bir dönüm noktası anlamına geldiği, eski manyetizmacıların öğretilerinin büyük bölümünün 1850 sonrasında unutulduğu, 1880 civarında Bernheim ve Charcot tarafından kısmen yeniden keşfedildiği gösteriliyor. Yirmi yıl boyunca Charcot’nun dostu olmuş Doktor Lyubimov’un Rusça yayınlamış olduğu bir Charcot biyografisinden yararlandım; bu önemli kaynak daha önceki bütün tarihçilerin gözünden kaçmıştı.

Üçüncü bölümdeki başlıca yenilik İlk Dinamik Psikiyatri kavramıdır. Burada on dokuzuncu yüzyıl boyunca, birbirine rakip manyetizmacı ve hipnotizmacı grupları arasındaki kaçınılmaz farklılıklar ve dalgalanmalara rağmen gayet iyi tanımlanmış bir dinamik psikiyatri sistemi olduğu gösteriliyor. Bu ilk dinamik psikiyatrinin temel özellikleri bilinçdışı zihne